

FATABUREN 1968

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1968

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1968

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson ·
Christian Axel-Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1968

Pärmens färgbild: »Tidsreportage. La béguine.» Detalj från oljemålning av Otte Sköld, 1931. Moderna Museet.

Tjugotalets samhälle

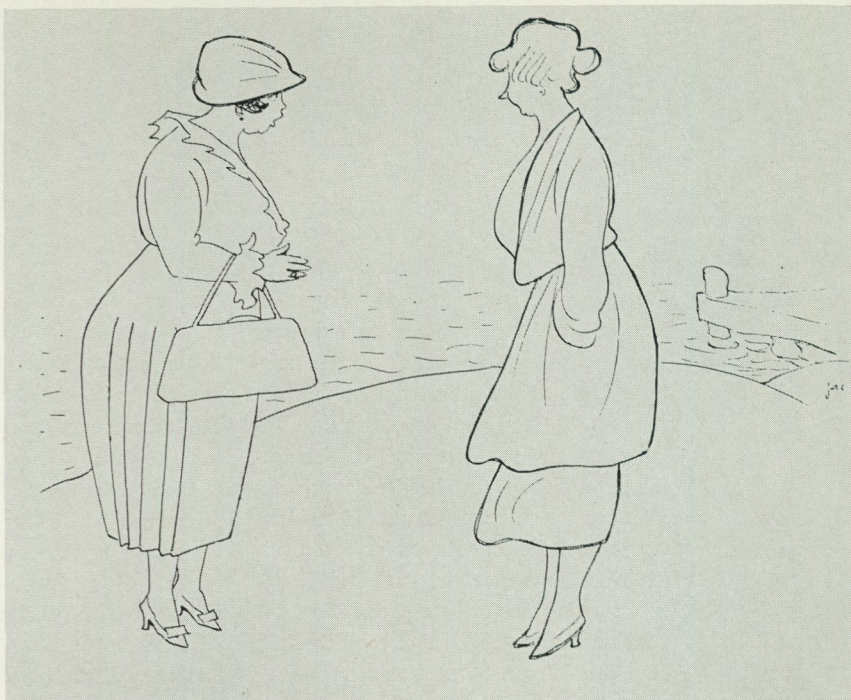
Det stora kriget var slut. Farsoter, hunger och stress hade följt i dess spår, också hos oss, också hos de neutrala. Potatiskravallerna, som var väl registrerade men såg ut som om de varit spontana, spanska sjukan, det sjudande missnöjet med själva samhällsordningen, minskat antal äktenskap och minskade barnskördar — allt visade att samhället var i olag. Det demokratiska genombrottet 1918, firat som en stor seger, dröjde med att visa sina verkningar. Samarbetet i regeringen och inför väljarna mellan de två stora vänsterpartierna bröts. Året 1920 förde med sig det första socialdemokratiska valnederlaget efter en obruten serie snabba framgångar genom två årtionden. Det var resultatet av lågt valdeltagande och av socialistiskräck, i skuggan av händelser och förhållanden i öster, där socialistrevolutionen drabbat inte bara överklassen utan också hungrande massor, nu snabbt föremål för svensk u-hjälp.

En sak blev plötsligt tydlig detta år 1920. I det ännu övervägande agrara Sverige, industrialiseringen till trots, blir bondeklassens vakthållning kring jordägarerätten en verksam broms på samhällsreformerna, och det sker i samma ögonblick som den permanenta jordbrukskrisen börjar. Samma år 1920 tillsatte den socialdemokratiska enpartiregeringen, en minoritetsrege-

ring, sin stora socialiseringsutredning. Ingen anade då att den utredningen skulle bli begravningsplats för alla planer på en snabb och genomgripande samhällsreform genom direkt socialisering.

Visst var detta 1920 ett förväntningarnas år! Längst ut på vänsterkanten levde starkt förhoppningarna om en utveckling trots allt efter ryskt mönster, och bland svenskar med ärenden i det revolutionära Ryssland fanns inte bara Elsa Brändström utan också några av de stora revolutionära temperamenten i vår historia, Kata Dalström och Zeth Höglund. Hemma stod i stället männen ur socialdemokratiens andra generation, Per Albin Hansson, Ernst Wigforss, Östen Undén och Arthur Engberg, beredda att på parlamentarisk väg gripa makten i det liberala samhället och följa dess spelregler. Längst till höger hoppades man ännu, uppmuntrad av socialdemokraternas valnederlag, på en återgång mot ägarnas, disponenternas och godsherrarnas välde, sedan den allmänna och lika rösträtten alltså visat sig mindre farlig än man fruktat. Kungahuset, som hade värt sig i det längsta mot socialisterna, hade ingått en intim allians med nymornat nationalistiska socialdemokrater om att klå Åland av det unga Finland. Nykterhetsfolket förberedde den sista striden om lös-

1. Efter första världskrigets slut blev det åter möjligt att göra utlandsresor. Ur Söndags-Nisse 1921, nr 27. Teckning av C. A. Jacobsson.

— Nå, lilla fru Jonsson, vart ska de bära av i sommar? Blir de Trosa eller Tulseboda?
— Tackar så mycket! Det trosar sej inte längre! Vi reser till Italien! Vi ha fått ett så trevligt rum på själva Kapetolum i Rom med del i gondol och fri utsikt till Fesuvén och Vatikanen.

2. Trots nya intryck över öppnade gränser hade kontinentens avantgardistiska tongångar svårt att vinna gehör i 20-talets Sverige. Ur Söndags-Nisse 1920, nr 9. Teckning av G. Bergström.

Det kubistiska porträttet.

ningen av alkoholfrågan genom totalförbud. Liberalismen i mitten hade framgångsrikt löst de flesta av de stora frågor som skapat dess maktställning. Bara nykterhetsfrågan fanns i behåll och blev den liberala politikens själv-mord.

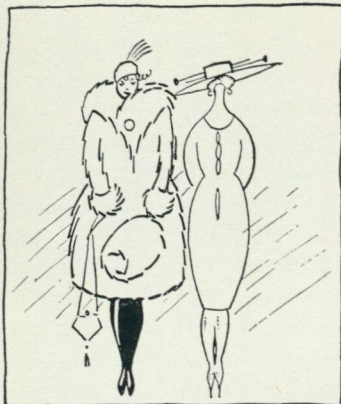
Men också de enskilda människorna stod med händerna fulla av förhoppningar. Stora barnkullar från de rika barnskördarna före kriget gav samhället en lycklig åldersstruktur som inte längre rubbades av emigrationen. Tiotusentals familjer väntade på bättre bostäder när byggandet bara kom igång. Många som uppskjutit att gifta sig under de svåra åren väntade nu vid kyrkdörren. Kriget, som inte bara isolerat utan också brutit isoleringen, hade givit en jäsande oro i sinnena. Hur skulle det gå?

Världen runt om oss

Från länder som det åter blev möjligt att besöka, över öppnade gränser, strömmade intrycken mot oss. Kanske var de inte i första rummet politiska utan allmänt kulturella: Walter Gropius talade i Weimar om en ny byggnadskonst som en spegling av ungdomens framtidstro, Paul Klee i München om kravet på en enhetskultur, lika för alla, Léger målade i Paris bilder av en mytisk maskintidsålder, Chagall gjorde det härjade ryska ghattots sagovärld till allas egendom, Modiglianos revolutionära kvinnouppfattning fick sitt genombrott omedelbart efter hans död 1919, Picasso förvirrade sina beundrare genom det djärva försöket att gjuta ihop de många tendenserna till en syntes av kubism och monumental klassicism, författarna i alla länder läste Freud och Jung.

Gemenskapen var fast rotad i ett samhälle, den industriella kapitalismens, där allt hängde ihop och gränser bara tjänade beskattningsändamål: att få arbetarna i alla länder att verkligen förena sig, det var omöjligt, visste man sedan hösten 1914, men marknaderna var oupplösligt knutna till varandra och arbetslöshet i ett land födde arbetslöshet i de andra. När soldaterna vände hem för att få ett nyttigt jobb, fann de produktionsapparaten så skadad, eller i all enkelhet bara förändrad under krigets tryck, att arbetstillfällena inte räckte. Den politiska hämndlystnadens skadestånd gjorde ont värre och några år efter krigets slut växte de sysslöslösa skaror till massarbetslöshet och de unga som vänt hem med förhoppningar om ett helt nytt samhälle hamnade i desperat besvikelse. Några som ville nå resultat med mer resoluta metoder fick göra blodiga erfarenheter. Tysklands spartakister krossades, och i Italien steg en diktator fram ur socialisternas egna led för att krossa arbetarrörelsen och trygga det gamla liberala samhället och de härskande klassernas makt.

Den värsta besvikelsen av alla, För-enta Staterna, vars president rest runt Europas huvudstäder och predikat internationell solidaritet och organisation för fred, vände strax det nya folkförbundet ryggen och gjorde alla de stora framtidsförhoppningarna till ett narrspel, med resultat att folkförbundet i stället blev ett forum för nationell diplomati av den traditionella typen. Det dröjde inte länge förrän den hemliga diplomaten, som redan dikterat fredsvillkoren i Paris 1919, slog ut folkförbundet från de verkliga avgörandena, det hände i Rapallo 1922.

Under nya året kommer kvinnan alltmer att intränga på mannens arbetsområde. Redan de yttre tecknen tyda på att hon börjat anpassa sig efter det praktiska livets krav.

Vissa speciellt kvinnliga egenskaper göra henne själv skriven till vissa yrken. Den berömda nyfikenheten gör kvinnan till en prydnad för brevårkallet.

Den kvinnliga spårvagnskonduktisen åstadkommer säkert ökad frekvens vid spårvägarna. Trängseln å bakre plattformen torde bli livsfarlig.

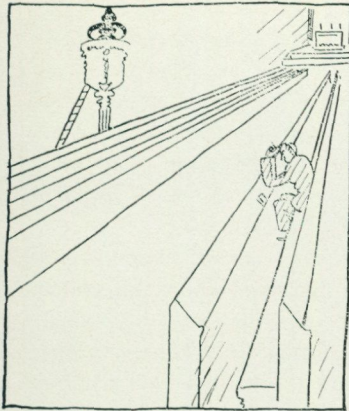
3. Vid 20-talets början fick kvinnan rösträtt och tillträde till de flesta tjänster i samhället. »Kvinnans utveckling i framtiden» heter denna serie från 1920 ur Erik Lindorms skämttidning Naggen.

De besittande klasserna, industribaronerna, storgodsägarna, de några hundra familjerna behöll greppet över de verkliga maktresurserna. Revolutionen i andens värld följdes av en rad små revolutioner i sedernas. Kjolarna blev korta och kvinnornas frigörelse ledde till fullt ut så kaotiska förhållanden i erotiken som sedlighetsivrarna och kvinnosakskritikerna verkligen fruktat. Men det var bara krusningar på ytan och visade för den som tänkte efter att Marx haft i grund fel när han trodde att den ekonomiska produktionsordningen bestämde kulturlivets utveckling. Produktionsordningen bestod orubbad, liksom den absurda egendomsfördelningen. Dada, krigsbarn från Cabaret Voltaire i Zürich, blev estaternas sensibla svar på fredsbesvikelserna. Den socialdemokratiska tyske försvarsministern Noske lät militären skjuta på demonstrerande arbetare.

Om förtvivlan kom från Amerika, var det också därifrån räddningen väntades. Ty kapitalismen fungerade. Denna gång hette det inte Marshall-

hjälp utan Younglån och Daweslån och alla de tusen rännilarna av stora och små lån till stater och kommuner och industrier i Europas hjärta. Pengarna skapade sysselsättning, Keynes hade visserligen inte ännu talat om varför, och mot mitten av tjugotalet hade högkonjunkturen trevande kommit i gång, stödd av hemliga och öppna rustningar.

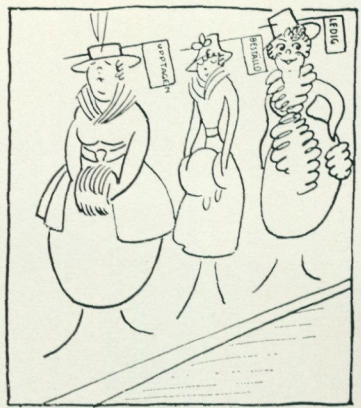
Säkerhet framför allt var politikernas mål liksom kapitalisternas. Frankrike gick i täten, den franske generalen Weygand räddade Polen då Warszawa hotades av sovjetiska trupper, revolutionen drevs tillbaka bakom en gräns långt in i Ryssland, och så var det dags att skapa lilla ententen som skydd mot en fruktad ny tysk maktexpansion. Östersjöområdet som sedan Krimkrigets dagar tvärs genom ett helt världskrig legat vid sidan av stormaktspolitikens strida strömfåra fick ny aktualitet, när två förnedrade och revanschlystna expansiva stormakter började framtona bland dess strandägare, Versailles-Tyskland och Sovjetunionen. Det betydde att Sverige plöts-

Kvinnans inträde på den prästerliga banan bör hälsas med tillfredsställelse. De sista ihärdiga kyrkbesökarna, de prästsvärmande fruntimmerna komma att försvinna. Den å bilden synlige åhöraren är pastorsn man.

Valdsamt motstånd blir okänt, när kvinnlig polis börjar användas. Kanske måste det i stället stadgas böter för alltför stor villighet att medtölja polis.

Slutligen kommer den kvistiga frågan om kvinnofriden att ordnas genom den radikala åtgärden att tillämpa bilarnas signalsystem, som männen visat sig respektera.

ligt kommit närmare världens centrum.

Mot tjugotalets slut kom den stora katastrofen. Överinvesteringar, en kaotisk kapitalmarknad, förvirrande handelsbarriärer, oförmåga att reda upp jordbrukets problem i samhällen med demokrati och därför alltför många jordbrukarväljare (endast Stalin kunde det med piska och deportationskolonner) ledde rakt fram till den stora depressionen 1929. Svallvågorna från Wall Street slog över alla kontinenter, alla länder, de nådde också oss, fängslade som vi är i den internationella handeln, mer än någonsin betingelsen för vårt liv.

Vart vi ser oss om i tjugotalets värld möter skärvor av våra egna problem. Överallt har demokratin och parlamentarismen skapat svaga regeringar där det behövdes starka regeringar för att hålla de allt annat än blinda ekonomiska krafterna stängna. Skräcken fanns på lur. Konstnärerna och författarna, folkens samveten, hade tecknat på väggen så att envar

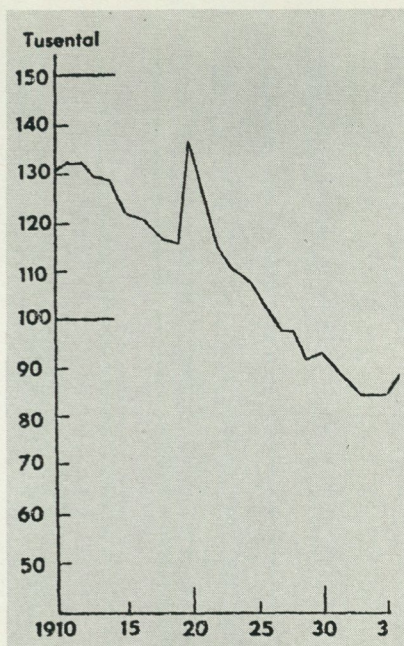
kunde läsa. De hade sett en alldeles förryckt värld, och då årtiondet var slut, kunde också alla vanliga människor i skräck och ångest se denna förryckta värld för sina ögon. Men tillbaka till Sverige och svenskarna!

Befolkningsutvecklingen

Aldrig hade svenskarna varit så många som i början av 1920: det fattades bara knappt hundra tusen i sex miljoner. En lättsinnig beräkning, och på detta område är de flesta beräkningar lättsinniga, kunde ha sagt svensken av 1920 att befolkningstalet 1930 borde ligga ett stycke över 6,3 miljoner. Det blev bortåt tvåhundra tusen mindre. I verkligheten hade barnskörden börjat fluktuera på det mest förbluffande vis. Vad menade egentligen svenskorna?

Emigrationens upphörande, medicinska framsteg, långsamt stigande levnadsstandard i förkrigskonjunkturen hade år 1913 givit oss den största barnskörd vi någonsin haft i detta land, inte mindre än 138 000 barn. Så

4. Antalet födelser
i Sverige 1910—
1935.

kom kriget, inkallelserna, otryggheten, livsmedelsbristen och spanska sjukan och kurvan sjönk raskt. Men under tjugotalets första år gick det uppåt igen: flickorna som dröjt med giftermål under de besvärliga krisåren skulle nu ha sina barn, och eftersom de var många, blev det en ny topp med snudd på skörderesultatet från 1913. Men så vände siffrorna nedåt, barnskörden sjönk jämnt och skoningslöst under hela resten av årtiondet, med bara ett kort avbrott som följd av högkonjunkturen, och 1930 var man på god väg ned mot bottenläget 1934, då vi plötsligt började tro att svenska folket helt enkelt höll på att dö ut.

Därför fanns det väldigt många barn i skolåldern år 1930 men det var betydligt sämre ställt med kullarna småbarn och spädbarn. Saken skulle

bli viktig långt senare: det var de många flickorna från de stora årsklasserna i början av tjugotalet som skulle komma att ge oss nästa stora stegring av barnskörden, några år in på fyrtiotalet. Vågrörelsen från åren kring första världskriget har fortplantat sig.

Varför denna snabba jämna nedgång i barnskörden under tjugotalet och ett stycke in på trettioalet? Världskrisen från 1929 kan ju ingenting förklara i detta fall, den har på sin höjd förlängt linjen nedåt något. Svaret på frågan är tveklöst att den antikonceptionella tekniken nu började vinna alltmera fotfäste inom arbetarklassen. Sekularisering och upplysning, chocker utifrån världen och vaga intryck av att något nytt höll på att ske för kvinnans del både hemma och borta gjorde mer än vad en Hinke Bergegren hade kunnat åstadkomma med alla sina agitationsresor i seklets början: det var kvinnorna som vägrade. De började allt mera allmänt träffa ett val mellan en stor barnaskara och högre levnadsstandard, och fler och fler valde det senare. Bakgrunden är klar. Dessa barnavägrare på 1920-talet hörde själva till de största barnkullar vi någonsin haft i detta land, resultatet av de medicinska framstegen och den snabbt minskade barnadödligheten från sekelskiftet. De kom ihåg sina utsläpade mödrar, och de menade att mödrarna varit utsläpade därför att barnkullarna var så stora, vilket väl bara delvis var riktigt. De ville för egen del ha ett annat liv.

Annars var tjugotalets samhälle befolkningsmässigt ganska statiskt, saken mätt med de mått vi numera är vana vid i strukturrationaliseringens

Palme:
Tjugotalets
samhälle

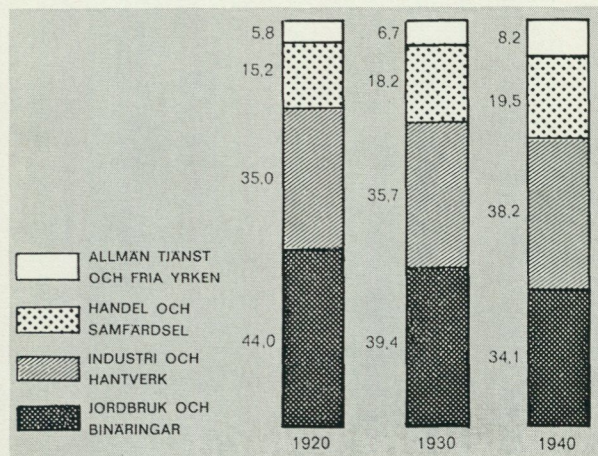
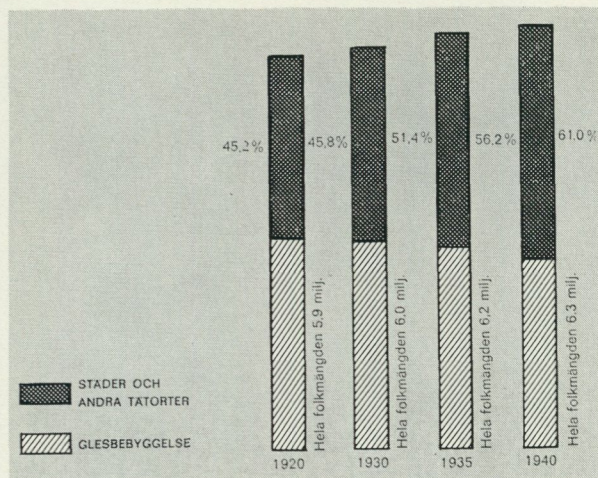
5. Redan under 20-
talets första år
kommenterades
barnbegränsningen
i skämtpressen.
Ur Söndags-Nisse
1921, nr 17. Teck-
ning av E. Schwab.

— Har inte Emil och Johan fått någon liten syster än?
— Nej, vi har tvåbarnsystem.

6. Kvinnornas nya
»garçonne»-stil fick
sitt mest markanta
uttryck efter 20-
talets mitt. Ur
Söndagsnisse-Strix
1927, nr 36. Teck-
ning av H. Rosen-
berg.

— Röka kan dom, men föröka sej har dom inte så lätt för.

7. Folkmängdens fördelning på städer med andra tätorter och glesbebyggelse.

8. Befolkningen fördelad på näringsgrenar 1920—1945 (procent).

tid. Vid folkräkningarna har från och med 1920 den administrativa landsbygdens befolkning delats upp på tätorter och egentlig glesbygd, och det medger en nyanserad bild av urbaniseringsprocessen och landsbygdens avfolkning. Som diagrammet visar skedde det inga jordskred i det avseendet på tjugotalet. Tätortsbefolkningens andel av befolkningen ökade på hela tjugotalet med något mer än 3 %,

medan nästa årtionde gav mer än 11 %.

Bilden av ett i det närmaste statistiskt samhälle kompletteras om man drar in siffrorna för befolkningens fördelning på näringsgrenar. Jordbruket minskar, det är ofrånkomligt med tanke på jordbrukskrisen. Men industrin ökar bara obetydligt i arbetareantal och antal försörjda, medan den största förändringen finns inom handel och samfärdsel — motorismen — och inom allmän tjänst och fria yrken. Eftersom industrin är förändringsfaktorn framför andra och mekanisering och rationalisering ännu inte börjat att på allvar pressa ned arbetarantalet i fabriker och verk, kan man förstå att många var tveksamma om framtiden: skulle Sverige vända nedåt och bli industriellt underutvecklat?

Konjunkturutveckling och arbetslöshet

Efterkrigsdepressionen kom, den hade man ännu inga redskap för att undvika. Under sista kvartalet år 1920 blev bilden av den ekonomiska nedgången allt klarare. Från oktober—november registreras konjunktursvackan i fackföreningarnas arbetslöshetsstatistik. Regeringen drev en målmedveten deflationspolitik för att snabbast möjligt kunna återknyta den svenska valutan till guldmyntfoten. Denna ekonomiska politik skärpte krisen. Om sorgen om penningvärdet tedde sig ännu ganska allmänt som långt viktigare än den fulla sysselsättningen.

Det fanns visserligen förhoppningar om att krisen snabbt skulle gå över. Därför var företagen i början ganska försiktiga med att friställa arbetskraft. Man försökte i det längsta komma till

9. Byggnadsindustrin släpade efter under krigsåren med bostadsbrist som följd. Därtill kom de många nybildade familjerna under 20-talets första år. Teckning av G. Bergström.

— Undrar var han ska bygga huset.

rätta med svårigheterna genom provisoriska åtgärder, korttidsarbeten och annat. Men så kom den stora vågen av permitteringar, med kulmen under vintermånaderna 1921–22. Arbetslöshetskommissionens siffra för arbetslösheten den 31 januari 1922 var omkr. 163 000, men den låg klart i underkant. Krisen hade spetsats till av det politiska beslutet om åtta timmars arbetsdag.

Priserna sjönk kraftigt. Mot slutet av 1922 låg grosshandelspriserna under 45 % av nivån från sommaren 1920. Särskilt hårt drabbades jordbruket och järnhanteringen av krisen. Saken är emellertid svårbedömlig av efteråt, därför att jordbruket hade mera långsiktiga svårigheter att tas med. Under kriget hade spannmålsproduktionen i de transoceana länderna ökat snabbt, och nu blev det risk för överproduktion, när det europeiska jordbruket repade sig efter kriget och skyttegravsfälten åter odlades upp. Jordbruksteknikens framsteg, också en frukt av krigets tvång till rationalisering, verkade i samma riktning.

Men det var inte bara priserna som sjönk, också lönerna. Nedgången i nominallön inom industrin var avsevärd. Men när levnadsomkostnaderna sjönk i samma takt kom i varje fall industriarbetarnas reallön att på det hela taget hålla sig.

Men nu började snart industriarbetarnas löner stiga i rask takt, och till det får man ju lägga den reala vinsten, socialt sett, av arbetstidsförkortningen. Betecknar man den genomsnittliga dagsförtjänsten 1913 för en industriarbetare med 100, hade den inom industrin 1924 nått siffran 214, för betydligt färre arbetstimmar. Men jordbruket släpade alltså efter, där hade man inte nått över 160.

Under loppet av 1922 blev konjunkturuppgången allt tydligare. Den bars upp av exporten, byggnadsverksamheten och de industriella investeringarna. Byggnadsindustrin hade en stor eftersläpning från krigsåren att hämta igen och måste dessutom skaffa fram bostäder till de många nya familjerna under giftermålshaussen. Expansionen ledde till att man kunde avskaffa

krigsårens hyresreglering redan 1923, och utan större omedelbara hyreshöjningar.

År 1924 återgick Sverige till guldmyntfoten och nådde samtidigt upp till industriproduktionens toppnivå från 1916. Denna högkonjunktur fortsatte faktiskt i det allra närmaste årtiondet ut, med en del fluktuationer. De två dominerande konjunkturfaktorerna, byggnadsindustrin och exporten, fortsatte att expandera. De reala timförtjänsterna inom industrin ökade stadigt. Men det var ännu inte tal om annat än stabil utveckling, inte en strukturomvandling av det slag vi sett efter andra världskriget.

Och jordbruket släpade alltså efter. Det är ju en normal företeelse att jordbruket i ett expansivt samhälle håller en långsammare utvecklingstakt än industrin. Men så expansivt var ännu inte det svenska samhället att det balanserade jordbrukets stagnation. Konkurrenten från andra sidan havet är inte den enda förklaringen. Sedan massornas hunger något så när hade mättats, balanserades tydligen en fortsatt ökning av matstandarden av den stegrade mekaniseringen och därmed minskad kaloriåtgång. Resultatet blev brydsam ekonomi för många jordbrukare, och politikerna började nödvändigtvis men tvekande att söka efter möjligheten att bereda jordbrukarbefolkningen sociala förmåner utöver det gränsskydd som tullarna gav.

Konjunkturutvecklingen hade ett betydelsefullt resultat: klyftan mellan tätorterna och glesbygden, de rena jordbruksområdena, vidgades, samtidigt som den radikala agitationen österifrån talade om solidaritet mellan arbetare och bönder. Var den solidari-

tetens tid förbi, saknade den grund i de nya samhällsförhållanden som konjunkturutvecklingen skapat? Paradoxen är att det skedde samtidigt som landsbygdens kulturella och materiella isolering alltmera bröts, genom kommunikationsväsendets utveckling, genom radions tillkomst. Från knappt mer än 4 000 registrerade bilar 1918 kom språnget till uppåt 140 000 1929, jämte 55 000 motorcyklar. Ett resultat var ofrånkomligt: jordbruksbefolkningen blev i allt större utsträckning medveten om sitt relativt missgynnade läge.

Då den stora världskrisen grep tag också i oss, in på året 1930, skönades länge både industriproduktion och byggnadsverksamhet. Jordbruket drabbades särskilt hårt. Klyftan vidgades. Inget ekonomiskt, socialt och politiskt problem som tjugotalet lämnade efter sig åt trettioalet var så viktigt som det.

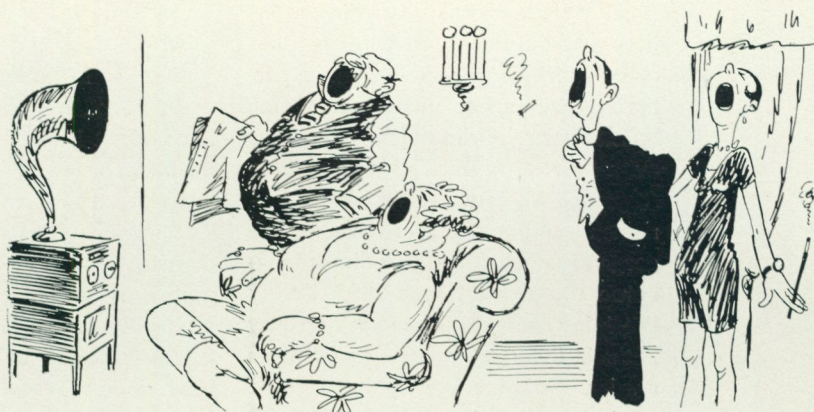
Konjunkturutvecklingen ger bakgrunden och ramen för svensk samhällsutveckling under tjugotalet. Två stora problemkomplex tränger sig fram. Vid sidan av jordbrukets problem är det arbetslöshetsfrågan, som snart blir decenniets stora politiska fråga. Det beror inte bara på arbetslöshetens betydelse i och för sig. Vad som spetsade till situationen och skapade politik var de stora strejkerna, ofrånkomliga i ett läge då industriarbetarlönerna sjönk och kollektivavtalen, så länge häftigt omstridda, plötsligt blev obekväma för arbetarparten själv.

Minoritetsparlamentarismens tid

Fram till 1920 gick skiljelinjen i svensk politik längs det s. k. tusch-

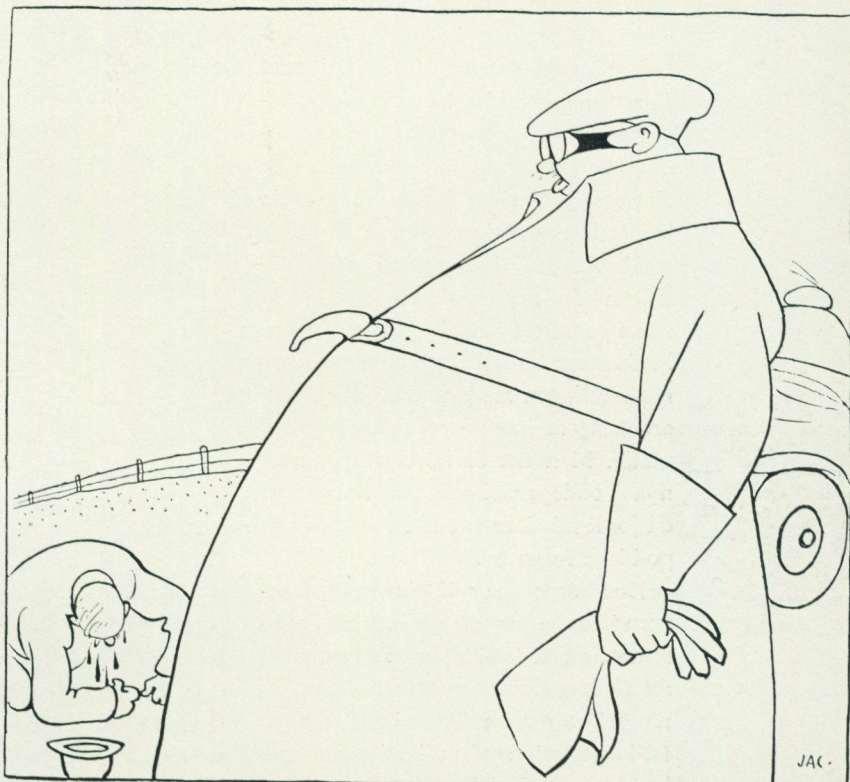
Palme:
Tjugotalets
samhälle

10. Radion öppnade
nya horisonter, då
dess regelbundna
verksamhet började
nyåret 1925. Ur
Söndagsnisse-Strix
1928, nr 2. Teckning
av G. Bergström.

Radions inflytande på familjen.

11. Det ökade an-
talet bilar minskade
avstånden men
ökade de sociala
klyftorna, eftersom
endast de välsitue-
rade hade råd med
en sådan extra-
vagens. Ur Sön-
dags-Nisse 1920,
nr 44, i anledning
av hastighetsmäta-
rens införande.
Teckning av C. A.
Jacobsson.

Chauffören: — Om det roar er att veta, så vill jag meddela, att ni blivit överkörd med fullt tillåten hastighet.

strecket mellan å ena sidan vänsterpartierna liberaler och socialdemokrater och å andra sidan de konservativa partierna, småningom förstärkta av små bondepartier. Gränslinjen bestämdes av att de stora medborgerliga rättsfrågorna, rösträtten och parlamentarismen, dominerade. Nu hade de frågorna lösts och till på köpet hade kvinnorna fått rösträtt utan strid. En ny tudelning av det politiska spektret blev aktuell, i borgerliga och socialistiska partier. De borgerliga partierna ökade i antal genom bondeförbundets tillkomst 1921 — det slukade visserligen upp två små obetydliga bondegrupper som blivit representerade 1917. Med bondeförbundets tillkomst löstes ett viktigt problem i svensk parlamentarism, centerfrågan från årtiondet före första världskriget. Partigrupperingen blev mer markerat socioekonomisk än den varit då bönderna sökte finna sig till rätta inom det liberala idépartiets skrankor, dit de förts av småbrukarnas intressen i rösträttsfrågan. Ju mer socialdemokratien nu sökte penetrera landsbygden och fånga in de stora lantarbetargrupperna, blev motsättningen mellan arbetsgivare och arbetstagare inom jordbruket politiskt viktig. Men det är intressant att den nya bondepartibildningen finns där, då jordbruksfrågan blir en av de stora politiska frågorna.

Den borgerliga splittringen ökar genom liberala partiets sprängning i nykterhetsfrågan 1923 efter misslyckandet att få totalförbud genom folkomröstning. Det omaka äktenskapet mellan frisinnet och stadsradikalismen, som hade berett Karl Staaff så många bekymmer kring storstrejksåret 1909 och

under borggårdsåret 1914, var därmed upplöst.

Men splittringstendensen var lika markant på den andra flygeln. Det hade börjat 1917 då vänstersocialisterna hade brutit sig ut ur socialdemokratiska partiet, men nu splittrades i sin tur vänstersocialisterna genom bildandet 1921 av ett kommunistiskt parti som var en sektion av den kommunistiska arbetarinternationalen och leddes av Karl Kilbom och Zeth Höglund. Snart splittrades emellertid också kommunistpartiet i en Höglundsfalang och en Kilbomsfalang och redan 1926 var Zeth Höglund och större delen av hans grupp tillbaka inom socialdemokratien, som redan några år förut fångat upp de återstående vänstersocialisterna.

Partisplittringen var en ofrånkomlig följd av det proportionella valsättet och kunde väl ha blivit ännu större, om inte minoritetsparlamentarismen hade tvingat till samverkan mellan socialisterna. Det avgörande var att inget parti var stort nog för att kunna bilda regering och styra, inte bara landet utan riksdagen. Här var problemet detsamma i Sverige som i Tyskland och Frankrike, men den parlamentariska lösningen kom hos oss att få intressanta särdrag.

På själva tröskeln till tjugotalet var man desorienterad och fick i ett moment hjälpa sig fram med en ämbetsmannaregering De Geer—von Sydow 1920—21. Men snart stabiliserade sig systemet med minoritetsregeringar, som var av två slag. De bäge högerregeringarna 1923—24 och 1928—30 stödde sig på en inte alldeles liten riksdagsgrupp, och likadant de socialdemokratiska regeringarna 1920 (och

12. Statsminister
C. G. Ekman som
vågmästare. Teck-
ning av Ivar Star-
kenberg 1926.

1924–26. Men dessemellan uppträdde regeringar med en ytterst smal parlamentarisk bas, de två frisinnaade regeringarna C.-G. Ekman 1926–28 och från 1930, i ett fall med deltagande från den till numerären obetydliga stadsradikala gruppen som behållit namnet liberaler.

Systemet kunde över huvud taget endast fungera genom parlamentariska stödpartier och hoppande majoriteter. Både de socialdemokratiska regeringarna och högerregeringarna kunde klara sin uppgift genom parlamentariskt stöd från grannarna i det politiska fältet. Försvarsbeslutet 1925 kunde exempelvis genomdrivas endast under samverkan mellan socialdemokrater och frisinnaade. Men ännu mer extrema förhållanden rådde under de två regeringarna Ekman som kunde klara sig i votering efter votering endast genom att söka stöd än åt höger,

än åt vänster. Man kallade det också för vågmästarpolitik, eftersom mandatläget gjorde att det frisinnaade partiet i situation efter situation utgjorde tungan på vågen.

Systemet betraktades av många med misstro, av rent principiella skäl. Man menade att parlamentarismens regler bjöd att det största partiet i andra kammaren skulle bilda regering, också om det saknade majoritet. Det tedde sig som en parodi på parlamentarism och demokrati att det minsta partiet skulle regera, inte det största eller en koalition med majoritet.

Det blir strax anledning att återkomma till hur systemet fungerade i detalj, vid genomgång av några stora politiska frågor. Men systemets följder i stort är lätta att se. En regering utan majoritet är under alla förhållanden bunden och svag, har svårt att planera på lång sikt, svårt att agera efter prin-

cipiella linjer. Många trodde utifrån tjugotalets erfarenheter att partisystemet som sådant måste komma att leda till taktiskt loverande, till försiktighet för att inte säga konservatism, till oherderlighet i politiken. Därigenom kom systemet att starkt bidra till kritiken av parlamentarism och demokrati över huvud taget, hos oss som i andra länder.

Liksom all politik i alla tider i viss utsträckning bestäms av erfarenheten lever tjugotalet kvar i svensk politik i dag i debatten om möjligheten att få fram starka regeringar. De manipulationer med valsystemet och den ångest inför att rubba grundvalarna i det valsystem vi fick genom författningsreformen 1907—1909, som man kunnat observera i vårt land de senaste åren, har sin bakgrund i erfarenheterna från tjugotalet. Målen, syftena är skiftande men de är enhetliga på den punkten att man inte på något håll vill ha minoritetsparlamentarismen tillbaka.

Regeringsmaktens svaghet under detta system ledde till att makten försköts och fick sin tyngdpunkt hos riksdagen, men inte hos riksdagens plena utan i dess utskott. De uppgörelser mellan partierna i fråga efter fråga som minoritetsparlamentarismen framtvängde kunde inte ske efter förhandlingar för öppna dörrar, inför allmänheten. Kompromisskonsten krävde sekretess och avgörandena skedde i utskotten eller vid förhandlingar mellan regeringsledningen och utskotten. Ofta fick regeringen finna sig i den kompromisslösning man stannat för under utskottsmanglingen. Att också detta stred mot parlamentarismens grundprinciper är klart.

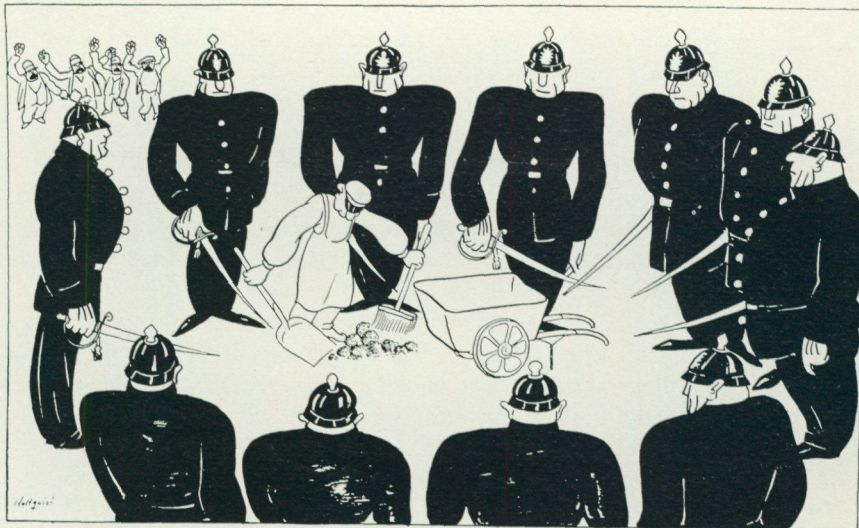
Arbetslöshetsfrågan

Inför tjugotalets deflationskris var samhället praktiskt taget socialpolitiskt avrustat. Det var rent av på tal att arbetslöshetskommissionen från krigsåren skulle upplösas. Den ekonomiska liberalismens jämviktsteori var allmänt spridd bland svenska nationalekonomer, oberoende av parti (Eli Heckscher, Gustav Cassel, Gösta Bagge). Systemet skulle upprätthållas genom att arbetskraften var rörlig, alltså på arbetarnas bekostnad. Därför var det nödvändigt, menade ekonomerna, att hålla hjälparbetenas löner lägre än på allmänna marknaden. Det var sådana överväganden som ledde fram till den stora stridsfrågan i svensk tjugotalspolitik, frågan om arbetslöshetsdirektiven.

Nu ledde arbetslösheten till att arbetslöshetskommissionen fick leva kvar, den kom också att bli det viktigaste expertorganet vid utformningen av arbetsmarknadspolitiken, och man skönjer här ett annat karaktäristiskt drag hos minoritetsparlamentarismen: de svaga regeringarna råkade lätt bli beroende av expertisen i ämbetsverk och kommissioner.

Frontlinjerna drogs upp redan från början, vid 1921 års riksdag. Ämbetsmannaregeringen krävde efter arbetsmarknadskommissionens hörande moderata anslag. Socialdemokraterna krävde i partimotioner högre anslag och särskilt bättre löner vid hjälparbetena, men de gick inte särskilt långt, avsikten var tydligen att bedriva praktisk politik och försöka få fram förbättringar genom kompromiss. Men vänstersocialister och kommunister kom med vida högre krav. Ett intres-

13. Strejkbryteri
utgjorde ofta ett
oroselement i ar-
betskonflikterna.
Ur Lutfisken 1924,
i anledning av ren-
hållningsstrejken i
Sundsvall. Teckning
av R. Hultqvist.

Elva Stockholmspoliser beordrades dit i händelse av revolution vid hästspillingens bortförande från gatorna.

sant drag är att arbetsgivarkretsar inom högern ville ha i lag fastslaget att arbetslösa skulle ha lägre löner än marknadslönerna, medan liberalerna stod för sin gamla princip om största möjliga frihet på detta område. Man ser att partilinjeringen redan helt bestäms av den viktigaste ekonomiska frågan och att denna politiserats.

Men ännu var arbetslöshetsfrågan inte den viktigaste, det framgår av agitationen före 1921 års val. Den socialdemokratiska minoritetsregering som trädde till efter valet ökade arbetarrepresentationen i arbetslöshetsorganen men satsade till en början inte på en radikal förändring av arbetslöshetspolitiken. Radikaliseringen kom med de stora arbetskonflikterna på nyåret, då stora grupper arbetslösa inom yrkesgrenar i konflikt utslöts från hjälp, genom att de hänvisades att ta arbete som strejkbrytare — de löner som arbetsgivarsidan ville ge ansåg

arbetslöshetskommissionen vara skäliga. Naturligtvis reserverade sig arbetarrepresentanterna och i mars kom det till starka demonstrationer mot arbetslöshetspolitiken. De var organiserade av kommunisterna men påverkade också socialdemokraternas hållning. Nu tvingades regeringen till handling, genom en kommuniké, där man direkt tog avstånd från arbetslöshetskommissionens politik och stämpade hänvisningarna som klart strejkbryteri. Regeringen övertog själv ansvaret för avgörandena i frågor av detta slag.

Men regeringen var en gång för alla en minoritetsregering och det betydde att riksdagsbehandlingen av anslagen till de arbetslösa blev avgörande. Manglingen i utskotten ledde till ofrånkomliga kompromisser med en särläggning av hjälparbetena i olika typer med olika slags löner. Det var bäddat för kommande kontroverser

om tillämpningen. Det var en sådan kontrovers i frågan om en arbetskonflikt vid gruvorna i Stripa som föllde den socialdemokratiska regeringen 1926.

Men de omfattande konflikterna inom järn- och pappersindustrierna i början av 1923 tvingade den socialdemokratiska regeringen till handling. Stora grupper av arbetslösa hade vid konfliktens början blivit uteslagna från arbetslöshetsunderstöd enligt reglerna. Regeringen begärde en förändring av dessa regler så att arbetare som varit arbetslösa mer än ett halvår skulle slippa suspension. Efter en långvarig utskottsbehandling föllde regeringen på frågan.

Det skulle dröja ända till in på trettioalet, med ny massarbetslöshet, innan tjugotalets arbetslöshetspolitik bröts upp, först genom inrättandet av beredskapsarbeten till allmänna marknadens löner 1931, sedan genom en revision av hela regelsystemet i samband med den politiska kohandeln 1933–34.

Försvarsbeslutet

Den väldiga arméorganisation som skapats under beredskapsåren måste självklart minskas och försvaret moderniseras med ledning av krigserfarenheterna, den saken var självklar. Men allt var bäddat för en hård politisk konflikt. Det började med en utredning, vars liberala majoritet dikterade 1923 års förslag, med betydande förändringar i organisation och kostnadsram. Detta förslag förkastades emellertid av både socialdemokraterna och högern.

Nästa steg blev att högerens minoritetsregering 1924 lade fram ett förslag,

avsett som en kompromiss mellan alla de borgerliga partierna, alltså en klar eftergift från högerledningen. Den frisinnade ledaren C. G. Ekman var personligen benägen för denna lösning, men han fick inte sitt parti med sig utan måste i utskottet, där alla avgöranden skedde, satsa på en kompromiss med socialdemokraterna i stället. Men det misslyckades. Socialdemokraterna vågade inte gå så långt försvarsvännerna till mötes, de hade sin ömtåliga vänsterflygel och de expansiva kommunisterna att tänka på. Därför blev det i stället den socialdemokratiska regeringen som fick hantera frågan. Åter ett försök till kompromiss, med närmanden till 1923 års frisinnade kompromissförslag. Men nu visade sig utskottspolitikens möjligheter till hållningslöshet och utpressning. Ekman gick ifrån sitt tidigare bud och tvingade socialdemokraterna att acceptera utskottets förslag som gick ganska långt från propositionen.

Parlamentarismens problem i en minoritetsregering var ställt på sin spets. Den socialdemokratiska regeringen borde enligt alla regler ha avgått på försvarsfrågan, men en ny insikt om vikten av att ha regeringsmakten i sin hand hade börjat tränga igenom. Nästa fråga på programmet var en förkortning av arbetsveckan till 48 timmar. För att få tillfälle att lägga fram denna fråga vid nästa riksdag måste socialdemokraterna acceptera utskottslösningen av försvarsfrågan.

Detta betyder att det var de frisinnade, inte den socialdemokratiska regeringen som dikterade 1925 års försvarsbeslut. Inget visar bättre regeringsmaktens svaghet under ett minoritetssystem.

14. »Kulturell fing-
erkrok». 20-talets
svaga regeringar
gjorde att de poli-
tiska uppgörelserna
skedde i riksdagens
utskott. Ur Sön-
dagsnisse-Strix
1927, nr 20. Teck-
ning av Ivar Star-
kenberg.

Skolreformen blev en uppgörelse mellan Rydén och Bondeförbundet. Rydén tillerkände Bondeförbundet segern, ädelmodigt nog. Eklasiastikminister Almqvist fick sitta emellan, som vanligt.

I sak innebar försvarsbeslutet en betydande nedskärning. Många militära förband fick försvinna, och särskilt den lokala opinionen i många landsändar kom att påverka politiken, särskilt inom det frisinna lägre. Ser man saken på längre sikt är det ingen tvekan om att försvarets nedskrivning var nödvändig och lycklig, så att den upprustning i slutet av trettitalet, som ingen ännu kunde förutse, fick starta utan en alltför tung belastning av föråldrad organisation. Däremot kan man

klandra de svenska politikerna på tjugotalet för att inte ha varit radikala och resoluta nog, när världskriget ändå hade givit klart besked om att den svenska krigsmakten numera var tekniskt helt föråldrad. Också här får nog ansvaret läggas på minoritetsparlamentarismen och på regeringarnas svaga ställning.

Skolans demokratisering

Liberaler och socialdemokrater hade länge planerat en genomgripande re-

form av det svenska skolväsendet, med sikte på demokratisering. Minimikravet var att folkskolan skulle bli gemensam bottenkola för alla andra skolformer. Ett annat viktigt krav var lika undervisning, i skolformer och i innehåll, för pojkar och flickor. Programmet hade vuxit fram under tiden före världskriget men kunde aktualiseras genom den radikala koalitionsregeringen 1917. Ecklesiastikminister Värner Rydén tillsatte sin parlamentariska kommitté 1918, men då resultatet förelåg 1922 blev det en störsjö av kritik från den gamla lärdomsskolans sida och från universiteten. Saken har särskilt intresse därför att man nu möter de tonfall som alltsedan dess på konservativt håll mött praktiskt taget alla stora reformer inom undervisningsområde. Man förutspådde kulturskymning.

Högerns minoritetsregering tillsatte en ny kommitté i frågan, men det blev den frisinnaade vågmästarregeringen Ekman som 1927 kunde föra den i hamn, efter ett mönsterexempel av slug förhandlingsskicklighet och genom upprepade utskottskompromisser. På det hela gick det att samla socialdemokraterna, de frisinnaade och bondeförbundet bakom bottenkolan. Men det stod tidigt klart att denna kompromiss inte skulle kunna stå sig länge, eftersom det var en demokratisering endast till hälften.

Barnlagarna

Det sägs ofta att tjugotalet, delvis till följd av regeringsmaktens konstitutionella svaghet, kom att bli en reformpaus inom svensk socialvård. Vad man jämför med är naturligtvis de stora

pensionsreformerna 1913 och 1935. Men ändå är omdömet orättvist. Tjugotalets stora insats på det socialpolitiska fältet blir lätt förbisesdd därför att det gäller samhällets barnavård. Men det kan å andra sidan sägas att 1924 års barnavårdslag bara var slutstenen i ett stort reformverk som var planerat redan tidigare.

Den första av de tre barnlagarna kommer också redan 1917, med lagen om barn utom äktenskapet, ett radikalt lagstiftningsverk för att bota ett verkligt kräftsår i det svenska samhället och ge de utomäktenskapliga barnen självständig rättsställning och samhällets stöd. Genom denna lag inrättades barnavårdsmannainstitutionen, till stöd också för den ogifta modern och med uppdrag att fastställa faderskap och underhållsplikt. En följdlag var 1920 års lag om barns ställning i äktenskapet och om makes underhållsskyldighet mot andra makens barn.

Hela denna lagstiftning syftade till att inskräpa föräldrarnas skyldighet mot barnen. För första gången får barnen en egen rättsställning. Även om samhället träder in vid den ogifta moderns sida, är det hennes och barnafaderns skyldigheter som närmast regleras. Barnen som ett rättslöst proletariat i samhället, utlämnat åt de vuxnas godtycke, är en del av den sociala verkligheten i gången tid vi har särskilt svårt att förstå, och det är i sin mån ett resultat av den normbildande kraft som 1917–20 års lagstiftningsverk utövat.

Detta hindrar inte att 1924 års barnavårdslag, vars utgångspunkt var en utredningsskrivelse av riksdagen 1918 och ett betänkande av fattigvårdslagstiftningskommittén 1921, är den mest

genomgripande reformen i nyare svensk sociallagstiftning över huvud taget. Om de två tidigare barnlagarna syftade till att garantera föräldrarnas insats och utkräva den med de samhälleliga medel som stod till buds, reglerade den nya lagen samhällets egen insats i barnavården. Här skapades ett särskilt kommunalt organ, barnavårdsnämnden, för att sköta samhällets barnavård.

Barnavårdsnämnden fick först en övervakande myndighet. Den skulle ingripa när barn vanvårdades, och den skulle direkt ta hand om vad man på denna tid kallade vanartade barn. Den fick rätt att ta ifrån föräldrarna barnen om det var nödvändigt för barnens eget väl, alltså vid misshandel eller uppenbar vanvård. Den blev central myndighet för barnavårdsmännens verksamhet.

Reformen utlöste febril praktisk verksamhet, som innebar en betydande utvidgning av kommunernas administrativa och socialvårdande verksamhet över huvud taget, särskilt på större orter. Det hade varit lagstiftarnas avsikt att undvika byråkratisering av verksamheten, men på vissa håll var det oundvikligt att barnavården redan från början fick särskilda byråer.

Landstingen och sjukhusen

Samhällets reglering av sjukhusvården följde en helt föråldrad lag från 1901, och det var ett gammalt socialpolitiskt önskemål att få till stånd en reform som lade huvudansvaret för sjukhusens förvaltning på landstingen. I början av 1920 tillsattes en kommitté för att skapa en ny politisk bas för samhällets sjukvårdande verksamhet, dess

betänkande kom redan 1922. Förslaget var genomgripande. Det stadgade vårdskyldighet för landsting och landstingsfria städer och gav landstingen direkt inflytande på sjukhusens skötsel. Betänkandet blev emellertid starkt kritiserat och det blev upprepade uppskov, tills en ny kommitté hann överarbeta denna lagstiftning som genomfördes vid 1928 års riksdag och blev början till den moderna landstingsstyrda sjukvårdens enorma expansion.

Tillsammans med 1924 års barnavårdslag betyder 1928 års sjukhuslagstiftning att tjugotalet blev ett expansionsårtionde för den kommunala verksamheten. Till bakgrunden hör kommunernas demokratisering genom avskaffandet av den 40-gradiga skalan vid kommunala val. Den kommunala karriären blir nu en viktig del av den politiska utbildningen i ett byråkratiserat samhälle. Tjugotalet såg också början till en specialiserad utbildning för socialt arbete, huvudsakligast inom kommunal tjänst, genom socialinstitutets inrättande 1921.

Internationell solidaritet

Starka impulser utifrån kom att bestämma mycket i svenskt kulturliv och svensk politik under tjugotalet. Också den svenska utrikespolitiken kom att bestämmas av en brytning mellan inhemsk tradition och främmande inflytelser.

De främmande inflytelserna tilldrar sig det största intresset. Det gäller en gren av den pacifistiska strömning som drog genom världen i krigets spår. Udden riktade sig mot de militära rustningarna och mot den hemliga diplomaten. Målet var fredligt biläg-

gande av mellanfolkliga tvister, skapandet av en fastare internationell rättsordning. Däremot fanns i denna strömning inte, så som efter andra världskriget, antikolonialism.

Brännpunkten för alla förhoppningar blev folkförbundet, och det tedde sig för många självklart att Sverige skulle biträda den nya världsorganisationen. Men det kom också gensagor, som ofta utgick från Sveriges neutrala ställning under världskriget. Neutraliteten hade, så såg man saken, räddat vårt land från att bli inblandat i kriget. Varje avsteg från neutraliteten var farligt. Och onekligen innebar inträdet i folkförbundet en sådan risk.

Det är tveksamt om dessa gensagor alltid var ärliga. De fördes ibland fram från sådana kretsar som tidigare ingalunda hade varit klara anhängare av svensk neutralitet. De egentliga motiven för oviljan mot folkförbundet var i vissa kretsar klart nog att världsorganisationen skapats av krigets segermakter och icke utan vidare stod öppen för de besegrade. I så fall var det vänskapen för centralmakterna under världskriget som innerst dikterade.

Till saken hör att denna uppfattning om Sveriges en gång för alla givna och traditionella neutralitet i sak knappast var riktig. Den fick emellertid en särskild betydelse för utrikesdebatten i Sverige under tjugotalet. Denna debatt fick nämligen en klart moralistisk karaktär. Sverige och svensk hållning i utrikespolitiska frågor framställdes som mer moraliskt värdefull än andras, just därför att vi var neutrala. Detta ingick en besynnerlig förenig med föreställningen att småstater också var mer moraliska i politiken än stormakter.

Det fanns emellertid en annan linje i svenskt tänkande i utrikespolitiska frågor, endast att den sällan ventilerades offentligt. Det gäller traditionen inom den svenska utrikesförvaltningen, som närmast hade karaktären av en doktrin. Enligt denna doktrin borde Sverige i varje situation sträva efter att, där det var möjligt, upprätthålla maktbalansen i Östersjöbäckenet.

Det finns en latent konflikt mellan denna doktrin och medlemskapet i folkförbundet. Medlemskapet kunde förplikta oss till politiska ställningstaganden som rubbade maktbalansen inom Östersjöområdet.

Tjugotalets svenska utrikespolitik rymmer endast två stora frågor, sedan man väl bestämt sig för att bli medlem av Nationernas förbund. Den första är Ålandsfrågan. Den är ännu inte klarlagd av forskningen. Tills vidare ter den sig som ett ytterst olyckligt nationalistiskt ingrepp i Finlands politik. Försöken att motivera Sveriges krav på Ålandsöarna med folkens självbestämmanderätt var självfallet förfelade, även om de kanske stundom var ärligt menade. Det är inte utrett att någon verklig fara för ålandsbefolkningens nationella särart förelåg, sannolikt är det inte. Att uppjugade folkstämningar kunde leda den svenska regeringen ut på dessa äventyr ter sig gåtfullt. Men det är tills vidare inte känt hur agitationen i frågan bland ålänningarna faktiskt förlöpt och vilka som låg bakom den.

Dessbättre blev resultatet av den svenska aktionen att folkförbundet ställde sig närmast den finska ståndpunkten i frågan. Varje annat resultat skulle ha äventyrat Sveriges neutralitetspolitik och kunde ha fått ödesdigra

konsekvenser för den strävan efter maktbalans inom Östersjöområdet som hade tradition inom svensk utrikesförvaltning.

Den andra incidenten gäller Sveriges rådsplats inom Nationernas förbund. Det var en av de rörliga rådsplatserna och den hade givit Hjalmar Branting basen för hans verksamhet inom folkförbundet. När en konflikt uppstod om fördelningen av nya rörliga rådsplatser, 1926, liksom redan då frågan om inrättandet av nya rådsplatser behandlades, strävade den svenska politiken efter att såvitt möjligt bevara den dittillsvarande balansen mellan östersjöstaterna i den höga församlingen. För att vinna detta syfte offrade Sverige till sist sin rådsplats. Här har man ansett att det var utrikesförvaltningens traditionella linje som blev vägledande. Själva denna politik leddes av den socialdemokratiska regeringens utrikesminister Östen Undén.

Tjugotalets aktualitet

Fransmän och tyskar kallar tjugotalet för »de vanvettiga åren». De tänker på inflationen, korruptionen, Ruhrockupationen, de ungas besvikna förhoppningar. De tänker på kulturlivets häftiga strömkantringar, på trolösheten, på uppbrottet från gamla värden som inga värden var. De tänker på massarbetslösheten och på det politiska våldet under åren efter kriget. Meningen är: sådant som tjugotalet var, kunde vi inte vänta något annat av trettioalet än det vi faktiskt fick.

Från en provinsiell synpunkt som den svenska ter sig tjugotalet annorlunda. Vad neutraliteten, som skonade oss från kriget, än betydde för övrigt,

den räddade oss från det mesta av det som härjade ute i Europa, krigets följdhändelser. Oss nådde bara eldens återsken. Litterärt och konstnärligt fångade vi upp åtskilligt av det nya utifrån. Men man kan inte säga samma sak om samhällsutvecklingen. Närmast världen kom vi i utrikespolitiken, men den spelade så liten roll hos oss. Nära världen var vi också då de ekonomiska konjunkturen skiftade i takt med världskonjunkturen, men många skäl gjorde att vi inte drabbades så hårt och inte så länge. Närmast har det att göra med industrialiseringsnivån och med den relativt stora koncentrationen till investeringar i bostäder just de år då sysselsättningen var mest berörd. Det låg ingen plan bakom. Det bara blev så.

För politikens del är det regeringsproblemet i en nymornad parlamentarisk demokrati som närmast kan jämföras med förhållandena på andra håll, i Frankrike, i Tyskland. Men vår lösning av problemet, ofullkomlig och inte särdeles glansfull, var en helt annan än deras.

Har tjugotalets samhälle aktualitet för oss?

Den väldiga samhällsförändringen sedan dess gör det svårt att svara obetingat jakande. Mycket av det nya som tjugotalet skapade finns oförändrat eller nästan oförändrat kvar. Men inte alltid det vi just nu behöver. Tag som ett exempel vår nya barnavårdslag, som alltför mycket liknar den som var ett stort framsteg, en verklig bravad, år 1924. Samhället har förändrats så genomgripande sedan dess att den nu ter sig, också i sin nya stöpning, som ohjälpligt föråldrad.

Större aktualitet har tjugotalet för

vad det förberedde. Då växte funktionalismen fram i Italien och Tyskland, då skapades den moderna sociologien vid amerikanska universitet, då lades grunden till vår tids atomteknik och datateknik. Men det hör till vetenskapens, till kulturens fält. På politikens

område var det annat som förbereddes, mindre välkommet. Det var trettioalets totalitära rörelser. Det var medelklassens ruin som gjorde den revolutionär.

Men av allt detta var vi ganska litet berörda, i vår avkrok av världen.

SUMMARY

The Society of the Twenties

The Great War was at an end, with pestilence, famine and stress in its train. The effects of the breakthrough of democracy in 1918 were slow in coming. 1920 was a year of expectations. On the Left there were hopes for a development on the Russian pattern. The second generation of Social Democrats—Per Albin Hansson, Ernst Wigforss, Östen Undén and Arthur Engberg—were prepared to seize government power. The Conservatives hoped for a return to the proprietor domination. The demands of the public were chiefly for better housing.

The postwar depression came. The crisis was accentuated by the government's deflationary policy. Unemployment rose, reaching a peak in the winter months of 1921—22. Prices fell heavily, agriculture and the iron and steel trade being particularly severely hit.

During the twenties industrial wages rose, while agriculture was lagging. The upward economic trend was sustained by exports, building activities and industrial investments. The gap between town and country widened. The great political questions of the twenties were the problems of agriculture and unemployment.

The army organization had to be reduced and the defence modernized. A hard political conflict ensued, culminating in the 1925 Defence Resolution, through which a drastic reduction was

made in the armed forces and many military units were dissolved.

Liberals and Social Democrats had long planned a reform of the educational system. The minimum demands were that the elementary school should be the universal basis for all forms of schooling, and that teaching should be uniform for boys and girls. The scheme was finally carried through in 1927 by Ekman's liberal government.

The achievements of the twenties in the field of social policy were in child welfare, three laws being passed concerning the status of children born in and out of wedlock.

In 1922, a committee report was presented on public health service, and in 1928, a law was passed concerning the duties of county councils with respect to the care of the sick.

International pacifist currents, the opposition to armaments and to secret diplomacy pointed to a more solidly established international judicial system. In the discussion of neutral Sweden's membership of the League of Nations, neutrality was considered to give special significance to Swedish opinions. After the decision to join the League of Nations the main issues within Swedish foreign policy were the Finnish-Swedish conflict concerning the Åland islands and Sweden's surrender of its membership on the council of the League in 1926. The latter policy was led by Östen Undén.